

Sanita Martena: «Lasīšana, rakstīšana un runāšana stiprina valodas mugurkaulu»

2024. gadā Sanita Martena kopā ar dēlu Miku Amerikā pavadīja piecus mēnešus.

Foto no Sanitas Martenas personīgā arhīvā

Inga Kaļva-Miņina

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas (RTA) profesore lietiskajā valodniecībā SANITA MARTENA piedalās nacionālā un starptautiskā līmeņa pētījumos par valodām Latvijas un latviešu diasporas ģimenēs, par valodām izglītībā un par valodu un izglītības politikas jautājumiem, pēta latgaliešu valodu, izzinot tās lomu publiskajā telpā, izglītībā un valodu tehnoloģijās. Šodien, 21. februārī, kas ir Starptautiskā dzimtās valodas diena, viņa stāsta par savu iegūto pieredzi, pērn stažējoties Amerikā, dalību dažādos ar valodu saistītos festivālos un mazliet atklāj par savu topošo grāmatu, kurā svarīga loma ir cilvēkiem un latviešu valodai.

Pagājušais gads vadošajai pētniecei, profesorei, Dr.philol. Sanitai Martenai, kura pērn saņēma RTA "Gada balvu" nominācijā "Gada zinātniece", bija piepildīts ar jaunu pieredzi. Vispildīgākais 2024. gada notikums – pavasara semestrī viņa Fulbraita stipendiātes statusā stažējās Amerikā, kur iepazīst stāstus par dažādu Amerikas pamatiedzīvotāju kopienu valodu revitalizāciju. Atbraucot uz Latviju, piedalījās sarunu festivāla "LAMPA" diskusijā "Mazās valodas, lielas iespējas? Latgaliešu, sāmu un jaunnorvēģu valodas" un pirmo reizi Latvijā notikušajā rakstīšanas festivālā "Rakstivāls". Savukārt šogad jauna pieredze – dalība pirmo reizi rīkotajā valodfestivālā "Avots", un turpinās darbs pie savas grāmatas, kas jau rudenī nonāks pie lasītājiem.

Gūst pieredzi par pirmiedzīvotāju valodām

«Man bija Fulbraita pētniecības stipendija, ko piešķir Amerikas valdība. Amerikas vēstniecība Latvijā organizēja šo pieteikumu, man bija jāraksta pētniecības plāns, jāpiedalās konkursā un intervijā. Biju ļoti priecīga, kad man piezvanīja un pateica, ka esmu akceptēta. Esmu sociolingviste – pētu valodas sabiedrībā un valodas un sabiedrības mijiedarbību. Amerika ir sociolingvistikas, kas radusies 20. gadsimta 60. gados, šūpulis. Man vienmēr ir gribējies pabūt Amerikā, lai saprastu, kāpēc tieši te radās šī zinātņu nozare, kurā es darbojos,» par sapņa piepildīšanu stāsta Sanita, kura Amerikā kopā ar dēlu Miku dzīvoja piecus mēnešus – no februāra līdz jūnijai beigām. «Dzīvojot tur, tas šķita ļoti garš periods, bet tagad liekas, ka tas bija ļoti īss laika posms. Tāda ir cilvēka psiholoģiskā atmiņa,» atzīst Sanita.

«Mani interesē daudzvalodība, ģimenes valodas politika, esmu veikusi un turpinu veikt pētījumus

par diasporas ģimenēm, kurās mēģina noturēt un attīstīt latviešu valodu, nedaudz arī par mazākumtautību ģimenēm Latvijā. Amerikā intervēju ukraiņu bēgļu ģimenes, lai noskaidrotu, kā viņiem izdevies nepazaudēt savu dzimto valodu, kā viņu bērni iekļaujas angļiski runājošā skolā. Ļoti daudz mācījos arī par pētniecības jautājumiem, bija daudz sarunu ar manu profesori, pie kuras stažējies. Viņa arī pēta ģimenes valodas politiku. Daudz diskutējām, kā iegūt datus, kā tos apstrādāt.

Ļoti daudz uzzināju par mazajām pirmiedzīvotāju – indiāņu – dažādām valodām. Tas man lika salīdzināt ar to pieredzi, kas ir Eiropā, sākot ar reģionālajām valodām, piemēram, kašubu Polijā vai veru Igaunijā. Lielākais pārsteigums – ka ļoti daudzām no šīm valodām nemaz nav rakstu formas, tās no paaudzes paaudzē mantotas caur stāstu stāstīšanu. Braucu uz Ameriku iegūt zinātnisko pieredzi, bet ieguvu arī lielu kultūrvēstures pieredzi par pirmiedzīvotāju valodām,» stāsta pētniece.

Interesu izglītība palīdz integrēties

Sarunas laikā Sanita atzīst, ka, dzīvojot Amerikā, daudz esot iepazīsusi sevi: «Tu pēkšņi esi cilvēks, kura pasi bankā neatpazīst, jo Amerikā daudzās situācijās tādu Latviju nezina un tādēļ negrib atvērt kontu. Un tad tu domā – kā rīkoties šajā bezizejas situācijā, kā spēt komunicēt ar cilvēkiem un pilnīgi citas kultūras, kas skatās uz tevi skeptiski. Kā tagad smeļties saku, – man ne no kā nav bail, esmu bijusi Amerikā un izdzīvojusi. Varbūt skan pārspīlēti, bet toreiz sākotnēji bija sajūta, ka neko nevar atrisināt ne saistībā ar dzīvesvietu, ne dēla skolu.»

«Liela skolu pieredze man nāca caur dēlu Miku, kurš mācījās 7. klasē. Dēlam skolā bija grūti integrēties kultūršķoka dēļ. Katru dienu ir vieni un tie paši mācību priekšmeti, klases kā koncepta nav, katrā mācību priekšmeta stundā ir citi bērni, līdz ar to nav iespējams attīstīt attiecības. Kad dēlu uzņēma futbola komandā, tad mūsu dzīve nomainījās no nakts uz dienu. Tur bija treneris, laba un draudzīga futbola komanda. Tā bija iespēja integrēties. Varbūt mēs nenovērtējam, kas ir interese izglītībā. Pēc stundām tā ir iespēja bērniem, kas ir iebraucēji, gan integrēties, gan izmantot valodu. Interese izglītībā ir ļoti pateicīga valodas treniņam,» stāsta Sanita.

Kā atklāj profesore, tad universitātē studentiem esot patīcis, ka lekcijās piedalās arī Sanita. «Viens no maniem mīļākajiem kursiem bija «Valoda un literatūra», kurā studentiem māca par valodniecības jautājumiem caur daiļdarbiem vai kino darbiem. Itin bieži man jautāja par valodām Baltijas valstīs,» stāsta Sanita. «No Amerikas mācījos vēl personiskāku attieksmi pret studentiem, apjautāties arī par cilvēciskām lietām, ne tikai par akadēmiskām. Pamanīju, ka Amerikā studentiem ir ļoti daudz jāskaidro pašsaprotamas lietas. Mācījos šo lielo pacietību.»

«Rakstivāls» un valodfestivāls «Avots»

Pagājušā gada 11. augustā Līgatnē notika pirmais rakstīšanai veltītais festivāls «Rakstivāls», atklājot rakstīšanas nozīmīgo spēku. S. Martena festivālā uzstājās ar lekciju «No valodošanas par dzīvi līdz rakstīšanai pirmsskolā un skolā», stāstot par sarunu nozīmi ar bērniem, lasīšanas ieradumu kultivēšanu un to, kā lasīšana var stimulēt rakstīšanu. Savukārt šogad 1. un 2. februārī Rīgā, Ģertrūdes ielas teātrī notika jauns pasākums – valodfestivāls «Avots». Pirmā festivāla diena bija veltīta valodai indivīda un sabiedrības attiecību griezumā, bet otrā diena – mazāk lietotajām valodām.

«Man šķiet, ka pēdējā gada laikā Latvijā daudz tiek darīts latviešu valodas popularizēšanai. Tā ir lasīšana, rakstīšana un runāšana. Tie ir darbības veidi, kas stiprina valodas mugurkaulu,» saka profesore S. Martena, kura piedalījās arī valodfestivālā, moderējot diskusiju «Mazāklietoto valodu iespējas

Franca Beltes foto

Februārī Rīgā notika valodfestivāls «Avots», kurā Sanita moderēja diskusiju «Mazāklietoto valodu iespējas 21. gadsimtā»

Foto no RTA arhīvā

2024. gada izskaņā vadošā pētniece, profesore, Dr.philol. Sanita Martena saņēma RTA «Gada balvu» nominācijā «Gada zinātniece»; attēlā – Sanita kopā ar RTA rektori Ivetu Mieluli

21. gadsimtā. «Manā grupā piedalījās cilvēki, kas pārstāvēja mazāklietotās valodas savā valstī, – jaunnorvēģu valodu Norvēģijā, latgaliešu valodu Latvijā, zviedru valodu Somijā, veru reģionālo valodu Igaunijā un lībiešu valodu Latvijā. Vadīju diskusiju, kurā aplūkojam veiksmes stāstus, runājām, kā varam mazāklietotās valodas saglabāt, attīstīt, jo tām ir sava vērtība. Pirmkārt, valoda stiprina cilvēka identitāti; ja viņa valoda tiek noliegta, tad cilvēks jūtas nepilnvērtīgs, nav tik lojāls valstij. Otrkārt, šīs mazās valodas, arī reģionālie varianti, baro literāro valodu. Reģionālā variācija ir ļoti vajadzīga, tas ir avots arī literārās valodas attīstībai,» stāsta valodniece S. Martena.

«Sirdsmīļuma valoda»

20.–21. februārī Rīgā notiek Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūta organizēta akadēmika Jāņa Endzelīna 152. dzimšanas dienas atceres starptautiskā zinātniskā konference «No pirmās grāmatas līdz digitālajiem tekstiem: valodas attīstība 500 gados». Konference ir veltīta pirmās latviski izdotās grāmatas 500 gadu jubilejai, tās tematika aptver valodas attīstību pēdējo piecu gadsimtu laikā, iekļaujot senos tekstus, rakstu valodu, gramatiku, onomastiku, dialektoloģiju, terminoloģiju, leksikoloģiju, leksikogrāfiju, sociolingvistiku, tekstu digitalizāciju.

Sanita Martena vakar, 20. februārī, konferencē uzstājās ar priekšlasījumu «Tā ir tāda sirdsmīļuma valoda»: latviešu valodas portretējums diasporas latviešu stāstos». Kopš 2023. gada Sanita

pēta latviešu valodu diasporas ģimenēs, īpašu uzmanību pievēršot ģimenes valodu politikai (lingvistikajai attieksmei, valodu praksei un pārvaldībai) un tās ietekmei uz latviešu valodas lietojumu un nodošanu tālāk nākamajām paaudzēm. Pētījuma pamatā ir 20 padziļināto interviju dati no latviešu ģimenēm diasporā: Eiropā (Lielbritānijā, Īrijā, Norvēģijā, Dānijā, Vācijā, Spānijā un Grieķijā), Jauņzēlandē un ASV. Dati tika iegūti 2023. gadā un līdz šim bija prezentēti tikai konferencēs ārpus Latvijas. Latviešu valodas portretējums latviešu diasporas stāstos līdz šim nav ticis pētīts un analizēts, tāpēc šajā konferencē tas izskanēja pirmo reizi.

Šogad rudenī dienasgaismu piedzīvos Sanitas grāmata, kas iznāks Jāņa Rozes apgādā. «Grāmatu rakstu jau no 2023. gada pavasara. Pusgada laikā, kad biju devusies radošā atvaļinājumā, uzrakstīju lielāko daļu grāmatas – trīs nodaļas no piecām. Tas bija intensīvs rakstīšanas laiks,» stāsta Sanita, piebilstot, ka grāmatas zinātniskā redaktore ir Poznaņas Adama Mickeviča universitātes (Polija) profesore Nikole Naua.

Kā atklāj autore, tad grāmata būs par Latvijas cilvēkiem Latvijā un diasporā caur viņu valodu – latviešu valodu un mazliet arī citām valodām. Valoda ģimenē, skolā, sabiedrībā jeb kā caur cilvēka prizmu var paskatīties uz valodu. «Mazāklietoto valodu attīstībai vienmēr būs svarīgi abi līmeņi – valsts atbalsts un kopienas cilvēku vēlme runāt šajā valodā. Abi šie līmeņi ir cieši saistīti, un, ja tie darbojas, tad valodai ir nākotne,» uzsver S. Martena. ▣

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem». «Par projekta raksta «Sanita Martena: «Lasīšana, rakstīšana un runāšana stiprina valodas mugurkaulu» saturu atbild SIA «Vietēja».

MAF
Mediju atbalsta fonds